ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО

Науковий журнал

Журнал заснований у 2004 році з ініціативи генерал-лейтенанта міліції ВІТАЛІЯ ФЕДОРОВИЧА ЗАХАРОВА, заслуженого діяча науки і техніки України, кандидата юридичних наук, професора

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ № 11724-595 ПР від 12.09.2006

Офіційний сайт: www.pravoisuspilstvo.org.ua

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:
49064, м. Дніпро,
вул. Орловська, 1-Б
тел.: (056) 371-51-47

ISSN 2078-3736

У номері

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ

ЦИВІЛІСТИКА

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

ТРИБУНА ЗАРУБІЖНОГО ВЧЕНОГО

1
2018

ЗМІСТ

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ

ВАСИЛЬЧЕНКО О. П. ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ 3

ІВАНЕНКО О. В. ДЕФЕКТ У ПРАВІ ТА ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ 9

КАЛІНІЧЕНКО О. Ф. РОЗБУДОВА ПРАВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА 14

КОРНЄВА О. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ 19

МАЗАРАКІ Н. А. ПРАВОВА ПРИРОДА І ЗМІСТ ДОГОВОРУ ПРО ПРОВЕДЕННЯ МЕДІАЦІЇ 25

НАЗАРЕНКО О. А. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ 29

НАЛИВАЙКО Л. Р., ОРЄШКОВА А. Ф. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ 34

ПИРОГА І. С. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ 40

ФЕДІНА Н. В. ГЕНЕЗА ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ 46

ХАРАТЯН Т. Н. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ БІОТЕХНОЛОГІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ 52

ШАПОВАЛ В. Д. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 61

ЦИВІЛІСТИКА

ДЕЛЕДИВКА С. Г. ВИЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ ДОГОВОРУ ПРО РОЗМІЩЕННЯ РЕКЛАМИ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ 66

ЕРМАКОВИЧ С. Л. ТОВАРНЫЕ РЫНКИ В КОНКУРЕНТНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 71

ЗУЄВА І. І. ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В УКРАЇНІ 77

КОЖЕВНИКОВА В. О. ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО КАТЕГОРІЇ «ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ» СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У СТАРОДАВНЬОМУ РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ 84

СВИСТУН Л. Я. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ 88

СЄРАЯ А. К. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОВІРЕНОСТЕЙ 95

ФЕДІНА Н. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УДК 340.132

ГЕНЕЗА ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовано проблеми тлумачення права, у тому числі й неофіційного, що є однією із традиційних проблем юридичної науки. Необхідність чіткого уявлення про значення чинних норм виникає під час як правотворчої, так і правозастосовної роботи. Процес неофіційного тлумачення неминучий під час реалізації правових норм державними органами, при укладенні угод і договорів господарськими структурами, у діяльності партій, суспільних об'єднань, при здійсненні цивільних юридично вагомих дій і, навіть, у повсякденному житті окремої особи. Більше того, процес неофіційного тлумачення норм права багатогранніший у порівнянні з офіційним тлумаченням. Адже неофіційним тлумаченням, у широкому розумінні цього явища, займаються практично всі як юридичні, так і фізичні особи майже щоденно.

Ключові слова: *право, правотворчість, правозастосовна робота, неофіційне тлумачення, правові норми, державні органи, укладені угоди і договори, господарські структури, партії, суспільні об'єднання, окремі особи, цивільні юридичні дії.*

В статье проанализированы проблемы толкования права, в том числе и неофициального, что является одной из традиционных проблем юридической науки. Необходимость четкого представления о значении действующих норм возникает при как правотворческой, так и при правоприменительной работе. Процесс неофициального толкования неизбежен при реализации правовых норм государственными органами, при заключении сделок и договоров хозяйственными структурами, в деятельности партий, общественных объединений, при осуществлении гражданских юридически значимых действий и даже в повседневной жизни отдельной личности. Более того, процесс неофициального толкования норм права многограннее по сравнению с официальным толкованием. Ведь неофициальным толкованием, в широком понимании этого явления, занимаются практически все как юридические, так и физические лица почти ежедневно.

Ключевые слова: *право, правотворчество, правоприменительная работа, неофициальное толкование, правовые нормы, государственные органы, заключенные соглашения и договоры, хозяйственные структуры, партии, общественные объединения, отдельные лица, гражданские юридические действия.*

The article analyzes problems of interpretation of law, including unofficial, which is one of the traditional problems of legal science. The need for a clear idea of the meaning of current norms occurs during both law-making and law-enforcement work. The process of informal interpretation is inevitable during the implementation of legal norms by state authorities, in the conclusion of agreements and contracts by

economic entities, in the activities of parties, public associations, in the exercise of civil legally significant actions, and even in the daily life of an individual. Moreover, the process of informal interpretation of the rules of law is more versatile than official interpretation. Indeed, unofficial interpretations, in the broad sense of this phenomenon, are practically practiced by both legal and natural persons almost every day.

Key words: *law, law-making, law enforcement work, unofficial interpretation, legal norms, state bodies, concluded agreements and agreements, economic structures, parties, public associations, individuals, civil legal actions.*

Вступ. Неофіційне тлумачення норм права нині суттєво впливає як на правотворчу, так і на правореалізаційну практику. Правотворчі та правозастосовні органи, як правило, використовують у своїй роботі результати неофіційного тлумачення норм права. Проте теоретичні уявлення щодо неофіційного тлумачення правових норм, мають значні прогалини, які ускладнюють його практичне використання.

Постановка завдання. Будь-яка діяльність плідна й ефективна, коли здійснюється з повним розумінням справи. Правозастосування також не буває без з'ясування змісту правових вимог. Без всебічного і глибокого розуміння змісту правових норм неможливе правове регулювання громадського життя, зміцнення законності. Тлумачення нормативних актів є необхідною передумовою для правильної реалізації норм права. У цьому аспекті може йтися як про офіційне, так і про неофіційне тлумачення норм права.

Результати дослідження. Кожне явище чи поняття має свої витоки і першопричини, кожне переживає період народження, становлення, зрілого функціонування та відмирання. Навряд чи є винятком поняття тлумачення норм права. Саме поняття «тлумачення норм права» остаточно сформулювалося у середині XX ст., але, шукаючи витоки і передумови появи цього явища, несправедливо було б не звернутись до юридичного досвіду попередніх епох. Звісно, у форматі окремого параграфу неможливо здійснити досконалий аналіз історичного розвитку правової думки на предмет розроблення ідей тлумачення норм права, але не представити думки окремих мислителів, означало б позбавити ідейне ядро цього явища його історичної генези. Доцільно зазначити, що ідеї великих мислителів щодо різних аспектів права не були спрямовані конкретно на процес тлумачення, проте окремі їхні погляди, склали основу генези теорії тлумачення норм права, і передусім це стосувалося саме неофіційного тлумачення.

На межі IV та V ст. до н.е. побачив світ твір давньогрецького філософа Платона «Держава», в якому автором стверджувалися принципи і правила, якими має керуватися досконала, на його думку, держава [1, с. 23].

Подальшого розвитку державно-правові ідеї набули із творчою діяльністю Арістотеля (384 – 322 рр.). Розвиваючи тему писаних законів, філософ говорить про їх недосконалість і зазначає, що закони також можуть бути «поганими чи добрими, ґрунтуватися чи не ґрунтуватися на засадах справедливості». Арістотель виводить також власне поняття права. На його думку, право становить «державне благо», що «служить загальній користі»; право має пильнувати судовий орган [2, с. 41]. Такі роздуми філософа, хоча і в його розумінні не були тлумаченням норм права, проте з позицій нашого часу можемо абсолютно точно вважати прототипом неофіційного тлумачення норм права, зокрема як доктринального чи навіть професійного.

Стародавній Рим став нащадком античної Греції у розробці ідей «держави», «права», «закону», «справедливості», а загалом й правотлумачної діяльності. На увагу заслуговує творчий доробок видатного римського філософа Марка Тулія Цицерона (106 – 143 рр. н.е.) «Про державу; Про закони; Про природу богів…», роботи якого з позицій сьогодення по праву можна вважати доктринальним тлумаченням норм права [3, с. 51]. Право, на думку Цицерона, «корениться у природі» (а не у тому, що встановила людина), а основою цього природного права він вважав схильність людей любити одне одного. Саме від цієї властивості, на його думку, походять такі якості, як «шляхетність», «любов до вітчизни», «почуття обов'язку».

«Якби права встановлювалися велінням народів, рішеннями верховників та вироками судів, і ці права могли б одержати схвалення голосуванням або рішенням натовпу, тоді існувало б право грабувати, право чинити перелюбство…» [3, с. 54]. На основі цього твердження можна зробити висновок, що Цицерон однозначно розводить поняття закону і права. Розвиваючи свої міркування, він зазначає, що «закон, встановлений людьми», не здатний порушити «порядок у природі», «створити добро зі зла», «створити право із безправ'я»; «…по справедливості назвати законом» можна лише те, що «створено для блага громадян, цілісності держав і спокійного та щасливого життя людей», «шкідливі, згубні постанови народів… заслуговують назви закону не більше, ніж рішення, зі спільної згоди прийняті розбійниками» [3, с. 54].

Критерієм справедливості людських законів у Цицерона виступає їхня відповідність природі. Це твердження стало однією з підвалин наукового юснатуралізму.

«Справжній закон – це розумне установлення, що відповідає природі, поширюється на всіх людей…» [3, с. 55].

«Отож, закон є рішенням, що відрізняє справедливе від несправедливого і виражене відповідно до найдавнішого первопочатку усього сутнього – природи, з якою узгоджуються людські закони, що нерозумних людей карають і захищають та оберігають чесних» [3, с. 55].

Справедливість, за Цицероном, є категорією, яка є основою не лише закону, а й права: «…де нема щирої справедливості, не може бути і права. Бо те, що є правом, звичайно є і справедливістю. Що ж не є справедливим, і правом бути не може. Тому що не можна називати правом несправедливі закони людей…» [3, с. 57].

Більш того, мислитель стверджує, що справедливість є запорукою існування держави: «…де нема правдивої справедливості, там не може бути і права, якщо навіть це вирішить зібрання людей… І далі у зв'язку з цим, коли держава є справою народу, і народ не дотримується права: де нема права, там нема справедливості. Робиться однозначний висновок: де нема справедливості, нема держави. Справедливість, у свою чергу, є чеснотою, яка віддає кожному своє» [3, с. 61].

Тлумачення норм права довгі роки зазнавали на собі негативних наслідків легістського підходу до праворозуміння. Історії відомі випадки, коли негативно ставилися до самої спроби роз'яснювати видані правові акти, оскільки апріорно вважалося, що останні написані настільки ясно, що їх може зрозуміти без будь-яких утруднень будь-яка зацікавлена особа [4, с. 32]. У цьому відношенні показовим є приклад імператора Юстиніана (VI століття н.е.), який заборонив тлумачення своїх Дигестів, вважаючи, що всі неясності були усунуті і не залишилося підстав для сумнівів. У своєму посланні «Про складання Дигестів» («Deo auctore») від 15 грудня 530 р., адресованому знаменитому юристові Трібоніану, який очолював за його дорученням комісію із систематизації творів класичних юристів, він проголосив: «Ми затверджуємо за нашими зборами, які будуть складені вами з волі Бога, назву Дигест або Пандект; надалі ніхто з юристів не повинен насмілюватися прикладати до нього коментарів і своєю багатослівністю заплутувати стислість цього кодексу…» [5, с. 20]. Більше того, видаючи Corpus juris, він наказав, щоб суди у випадках сумнівів зверталися за роз'ясненнями до самого імператора. Супротивником тлумачення права був і автор знаменитої книги «Про злочини і покарання» італійський просвітник і юрист Ч. Беккаріа. Він писав, що «судді не може належати право тлумачити кримінальні закони виключно внаслідок того, що вони не є законодавцями» [6, с. 75].

Доречно звернутись до уявлень про державу, закони і право наших пращурів. Національно-етнічний аспект державницько-правової генези українства має цікавити нас настільки, наскільки ми бажаємо віднайти та дослідити автентичні прояви генетичного коду нації у вітчизняній історії. А цей код слід шукати насамперед саме у Київській Русі. Звісно, історія українського етносу не починається києворуським періодом, але вести мову про зародження ідей – попередників «філософії права», а з нею й окремих аспектів тлумачення норм права, можна, починаючи саме з появи цієї держави.

Необхідно підкреслити, що прийняття християнства зіграло роль потужного каталізатора у процесі розвитку суспільства. Як вказує О. Братко-Кутинський, ідеї християнства, змінюючи душі, майже не змінювали світогляду наших пращурів. Християнський світогляд мав багато спільного з язичницьким. Після офіційного прийняття християнства у 988 р. життя старої релігії лише набрало нових форм (частина обрядових дійств була оформлена як християнські свята) [7, с. 53]. Народ Київської Русі поступово перетворювався у цивілізовану на той час націю зі своїми здобутками, культурою, планами розбудови державності, внутрішніми та зовнішніми проблемами. Це усвідомлювали як самі русичі, так і європейські держави, які почали переймати у Русі культурні, наукові, технічні досягнення. Національна самобутність Київської Русі стала джерелом національної ідеї для сучасної України, а також джерелом знань для багатьох європейських держав, у тому числі, пізніше і для Росії.

Процес тлумачення норм права для Русі був досить розповсюдженим, хоча і зі своїми особливостями. Подібні приклади можна навести і з правотворчої діяльності Володимира Мономаха та Ярослава Мудрого. І хоча здебільшого така діяльність відбувалася поза правовою свідомістю суспільства, особливо такий процес можна простежити при поєднанні дохристиянських норм із християнськими канонами, все ж такі процеси назвати інакше як «своєрідним», характерним для того часу тлумаченням норм права буде абсолютно правильним.

Отже, у Київській Русі тлумачення права формувалося в основному на духовно-моральному підґрунті, на попередній глибинній народній філософії, народній духовній культурі.

Про це свідчать такі давньоруські джерела: «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, «Успенській збірник», «Моління» Даниїла Заточника, «Слова» Кирила Туровського, «Послання» Клима Смолятича, «Повчання» Володимира Мономаха, «Послання» митрополита Никифора, «Житіє» Бориса і Гліба, «Вчення» Кирила Новгородця, «Повість минулих літ», «Повчання» Серапіона Володимирського, «Печерський патерик», а також «Договірні грамоти Великого князя Ярославича з Великим Новгородом», «Договори Русі з Візантією». Особливо велике значення для формування українського національного права мала «Руська правда».

Так, зокрема, Митрополит Іларіон описує канони християнського світогляду, досліджує співвідношення Старого і Нового Завітів, «закону» і «благодаті». Для тлумачення використовуються не тільки богословські, а й соціальні поняття. Митрополит Іларіон зазначає: «закон» – «стень», «благодать» – «істина», «закон» – рабство, «благодать» – свобода, проте існування їх мислиться як єдність актуального і потенційного. Благодать існує як замисел Бога. Актуально кожне начало не існує, а змінює одне одного: спочатку «закон», а потім – «благодать» [8, с. 13].

Виходячи із цих досліджень, слід вважати, що саме митрополит Іларіон був першим, хто на території нашої держави на професійному рівні здійснював тлумачення норм права. Вважати таку роботу Іларіона офіційним чи неофіційним тлумаченням норм права неможливо і було б неправильно. Проте його правотлумачна діяльність із позицій нашого часу може трактуватись як, наприклад, доктринальне тлумачення, а у деяких випадках і як професійне тлумачення норм права.

Цікавим з огляду історичного аналізу є розвиток тлумачення у XVII – XVIII ст. Цікавий факт, який охарактеризував ставлення до тлумачення у більшості європейських країн того часу, описав В. Грабарь. Це його розповідь про Наполеона, який, дізнавшись про виданий коментар Цивільного кодексу Франції, із сумом сказав: «Пропав мій кодекс» [9, с. 54]. Подібне ставлення до тлумачення мало місце і у XVIII столітті у Прусії, Австрії, інших країнах, де приймалися спеціальні акти, якими заборонялося будь-яке тлумачення законів.

Ідеологи буржуазних революцій, серед яких Ш. Монтеск'є, Ч. Беккаріа, Ж. Марат та ін., виступали з вимогами точного і суворого дотримання букви закону і були активними супротивниками тлумачення законів судами. Попри те, що багато істориків права вважають, що це була своєрідна реакція на свавілля феодального суду, саме легістське праворозумін-

ня щодо тлумачення було пріоритетним на той час. Так, наприклад, Ш. Монтеск'є писав, що «природа республіканського правління вимагає, щоб суддя не відступав від букви закону» [10, с. 226]. Л. Лепелетьє, також будучи прихильником легістського праворозуміння, у доповіді Засновницьким зборам Франції про проект Кримінального кодексу 1891 р., критикуючи хаос і жорстокість феодальних законів, зазначав, що «їх люте безглуздя виявлялося в інших зловживаннях – у тлумаченні законів і у довільній їх зміні самими суддями» [11, с. 281], таким чином напряму відносячи діяльність щодо тлумачення законів до антидержавницької.

У цьому аспекті інтерес представляють дослідження відомого російського юриста І. Михайловського, який наголошував на факті тривалого існування думки про те, що тлумачення законів є справою не тільки непотрібною, але й шкідливою, оскільки тлумач може легко перекрутити істинне значення закону під впливом своєї суб'єктивної правосвідомості. Тому з'явилася тенденція, згідно з якою єдиним тлумачем закону може бути тільки його автор. Її логічним результатом з'явилося прагнення законодавців заборонити тлумачення при застосуванні закону. «У Франції у 1790 р., – писав І. Михайловський, – також було наказано судам звертатися за роз'ясненнями до законодавчої установи. І навіть у XIX столітті були приклади заборони тлумачення законів не тільки суддями, але навіть професорами права: коли у Баварії був виданий Кримінальний кодекс 1813 р., король заборонив писати будь-які коментарі до нього» [12, с. 412–413]. Він також зазначає, що це переконання перейшло і до Зводу Законів Російської імперії, де в основних законах наказувалось, що «без доповіді Імператорській Величності ніяке місце, не виключаючи і вищих урядів, не має права замінювати у Законі жодної букви і не допускати оманливої непостійності довільних тлумачень; при цьому закони повинні бути розтлумачені за точним і буквальним їхнім значенням» [13, с. 413].

Слід зазначити, що така еволюція поглядів відбувалася не тільки з питання про необхідність інтерпретаційної діяльності, але і з її технологічною, процесуальною складовою. Так, в епоху панування природного права і «освіченого» абсолютизму існувала думка, що побудовані на раціональних засадах закони доступні розумінню кожного, і що застосування їх не вимагає ніякого особливого уміння. Вважалося, що для застосування законів достатньо лише здорового глузду, а у спеціальних прийомах юриспруденції немає потреби. Саме тоді домінуючим у доктрині права був принцип «clara non sunt interpretanola» (зрозумілі закони не тлумачаться) [4, с. 34]. Як зазначав Ф. Тарановський, помилка таких поглядів полягала в ігноруванні емпіричного різноманіття реального життя, у зарозумілості законодавця, який претендував на математичну точність формулювань юридичних норм [14, с. 242–243].

Проте, ще на початку XVIII століття З. Пуфендорф, обґрунтовуючи об'єктивну необхідність тлумачення, писав: «А якщо щось у законах неявне трапиться, належить тлумачення вимагати від законодавця, щоб закони мали бути виконані» [15, с. 45]. Тому під впливом самої юридичної практики, вимог життя відмова від тлумачення, його процесуальної складової поступово долалася. Більше того, наполягаючи на необхідності тлумачення волі «історичного» законодавця, К. Малишев зазначав, що тлумачення законів – є робота загальна і має застосовуватися до всіх законів, старих і нових, темних і зрозумілих [16, с. 282].

Ця позиція знайшла свій прояв у появі тлумачення ultra legem (у межах закону), тобто у здійсненні формально-юридичного аналізу закону відповідно до постулатів юридичного позитивізму. Цей принцип знайшов своє закріплення у Кодексі Наполеона, де стверджувалося право суду на тлумачення закону відповідно до його «духу» і «розуму».

«Рух вільного права», розширюючи поняття права, включає у нього «живе право», і, як вже наголошувалося, наділяє суддю більш широкими повноваженнями не тільки тлумачити intra legem, але і praeter legem (крім, в обхід закону) за наявності прогалин у праві. А деякі представники допускали у крайніх випадках навіть можливість тлумачення contra legem (усупереч закону), право змінювати закон суддями [4, с. 35].

Термін «тлумачення» має латинське походження (interpretatio). У широкому значенні тлумачення визначають як пізнавальний процес, спрямований на розуміння та пояснення явищ природи або суспільного буття [17, с. 169–170]. Тлумачення – багатозначний термін.

З одного боку, це – певний процес мислення, пізнання, спрямований на з'ясування явищ і об'єктів та результат цього процесу. З іншого, – це пояснення результату з'ясування, виражається сукупністю висловлювань мови, що надають указаним явищам і об'єктам певного значення. До речі, у тлумачних словниках зміст тлумачення розуміється багатозначно. С. Ожегов визначає його як пізнання смислу, розумного змісту будь-чого [18, с. 740]. В. Даль – як пояснення, роз'яснення сенсу, значення будь-яких явищ [19, с. 411].

Висновки. Отже, розкриваючи зміст генези теорії та практики неофіційного тлумачення норм права слід зазначити, що для застосування законів у повній відповідності з їх змістом потрібні такі закони, які були б не тільки продиктовані потребами життя, а й сформульовані зрозуміло, просто та дохідливо. Проте, як свідчить практика, такого немає і не може бути. Відповідні труднощі у застосуванні норм законів зумовлені складністю їх формулювань, наявністю так званих оцінних понять. У цих та інших випадках доводиться звертатися до тлумачення норм закону, аби правильно оцінити фактичні обставини і встановити, який закон має застосовуватись, яким чином впливає та чи інша норма на досліджуваний процес, які можна отримати результати. Все це і визначає суть генези теорії та практики неофіційного тлумачення норм права.

Список використаних джерел:

1. Історія політичних і правових вчень. Хрестоматія. Платон. Держава / під ред. О.Е. Лейста. М.: Городец, 2000. 462 с.
2. Арістотель. Політика. К.: Основи, 2000. 384 с.
3. Марк Тулій Цицерон. Про державу; Про закони; Про природу богів… // Хрестоматія до курсу «Принцип верховенства права та проблеми його реалізації К. 2005. 384 с.
4. Юдін З. М. Тлумачення договору: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2004. 193 с.
5. Дигесты Юстиниана / Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями И. С. Перетерского; отв. ред. Е. А. Скрипилев. М., 1984. 456 с.
6. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. М.: Межд. отн., 2000. 239 с.
7. Руська філософія права: антологія / укладачі : А. П. Альбов, Д. В. Маслєнніков, М. В. Сальніков. СПб: Алетейя, 1999. 416 с.
8. Сливка С. С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс. Л.: Воля, 2001. 364 с.
9. Грабарь В. Э. Война и международное право. Академічна юридична думка. К.: ІнЮре, 1998. С. 246-247.
10. Монтескье Ш. О духе законов / Монтескье Ш. Избранные произведения. М.: МГУ, 1955. 800 с.
11. Герцензон А. А. Проблема законности и правосудия во французских политических учениях XVIII века. М.: Госиздат, 1962. 320 с.
12. Мейер Д. И. Русское гражданское право. Часть 1. М.: Статут, 1997. 468 с.
13. Михайловский И. В. Очерки философии права. Том 1. Томск: Триада, 1914. 611 с.
14. Тарановский Ф. В. Энциклопедия права. СПб: Лань, 2001. 581 с.
15. Пуфендорф С. О должности человека и гражданина: в 2–х кн. СПб, 1726. Книга первая. 512 с.
16. Малышев К. Курс общего гражданского права России. СПб: Лань, 2001. 381 с.
17. Черданцев А. Ф. Вопросы толкования советского права. Свердловск: Атика, 1972. 191 с.
18. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. 4–е изд. М.: Рус. яз., 1997. 944 с.
19. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1982. Т. 4. 895 с.